

Kritik mot Kalmar tingsrätt och mot två av tingsrättens domare för handläggningen av ett mål om vårdnad om barn m.m.

Beslutet i korthet: Ett mål om vårdnad om barn m.m. i tingsrätten rörde tre barn som var 11, 9 respektive 3 år gamla när målet inleddes. Tingsrätten utsåg en medlare som skulle försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning. Medlaren lyckades emellertid inte med det. När domen slutligen föll två år och nio månader efter det att målet hade inletts var barnen 14, 12 respektive 6 år gamla. I JO:s beslut konstateras att det måste anses vara ett misslyckande att ett mål om barn tagit så lång tid som två år och nio månader att handlägga. De viktigaste orsakerna till den långa handläggningstiden är avsaknaden av tidsplan och den bristfälliga uppföljningen av medlarens insatser. Tingsrätten kritiseras för detta.

Vid sidan av handläggningstiden har tre ytterligare saker uppmärksammats vid JO:s granskning.

1. Tingsrätten uppdrog åt två olika personer att hålla samtal med parternas två äldsta barn. Det är emellertid inte möjligt för en domstol att utan stöd av lag bestämma att någon utomstående person ska samtala med ett barn, och den domare som fattade besluten får kritik.
2. Tingsrätten beslutade hur en vårdinrättning skulle prioritera en remiss som avsåg barnen. Det finns inget stöd i lagen för ett sådant beslut, och den domare som fattade beslutet får kritik.
3. I tre beslut om umgänge mellan en av föräldrarna och ett av barnen gav tingsrätten utomstående personer – medlarens biträde och en ännu inte utsedd person som skulle vara umgängesstöd – rätt att i vissa situationer bestämma om umgänget. Lagen ger emellertid inte möjlighet till denna typ av delegerat beslutsfattande, och den domare som fattade besluten får kritik.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Kalmar tingsrätt med anledning av handläggningen av ett mål om vårdnad om barn m.m. Hon uppgav bl.a. följande:

Hon lämnade in en ansökan om stämning till tingsrätten i september 2011. Sedan tingsrätten hade förordnat en medlare pågick medlingen under allt för lång tid utan att någon samförståndslösning nåddes. Tingsrätten upprättade aldrig någon tidsplan för handläggningen av målet. Vidare fattade tingsrätten ett

antal beslut under handläggningen som inte hade stöd i lagen. Först i juni 2014 avgjorde tingsrätten målet.

Utredning

Handlingar i tingsrättens mål T 3267-11 begärdes in och granskades. Av handlingarna framgick bl.a. följande:

AA och BB hade tidigare varit gifta med varandra. De hade gemensamt vårdnaden om sina tre barn som när målet inleddes var 11, 9 respektive 3 år gamla. Barnen skulle enligt en tidigare dom från Kalmar tingsrätt bo tillsammans med AA. Målet, som gällde vårdnaden om barnen, barnens boende och barnens rätt till umgänge med föräldrarna, inleddes vid tingsrätten genom AA:s ansökan om stämning den 8 september 2011. Sedan parterna hade enats om att de ville ha medling utsåg tingsrätten den 14 december 2011 en medlare, CC, som skulle försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning. Enligt beslutet skulle medlaren ge in ett yttrande till tingsrätten senast den 11 januari 2012. Den 13 januari 2012 begärde och fick medlaren anstånd med att redovisa uppdraget till den 7 februari 2012. Den 9 februari 2012 begärde och fick medlaren anstånd med att redovisa uppdraget till den 9 mars 2012 och den 15 mars 2012 begärde och fick han anstånd till den 16 april 2012. Den 20 augusti 2012 begärde medlaren anstånd till den 30 september 2012. Denna begäran synes inte ha besvarats av tingsrätten. Därefter fortsatte medlingen utan att tingsrätten fattade några fler beslut om anstånd. I ett beslut den 22 oktober 2013 entledigade tingsrätten medlaren från uppdraget. Medlaruppdraget hade då pågått under cirka ett år och nio månader.

I ett beslut den 3 maj 2013 förordnade tingsrätten att en psykiater, DD, i egenskap av biträde till medlaren skulle hålla barnsamtal med parternas två äldsta barn inom ramen för medlingen. AA hade motsatt sig detta. I ett beslut den 19 juni 2013 förordnade tingsrätten att en person som medlaren utsett skulle hålla samtal med de två äldsta barnen.

Den 5 juli 2013 beslutade tingsrätten att tingsrättens interimistiska beslut om visst umgänge och om att en person som medlaren utsett skulle hålla barnsamtal skulle äga företräde framför åtgärder med anledning av en remiss som en läkare hade skickat till barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen i Kalmar.

Den 19 juni och den 8 augusti 2013 beslutade tingsrätten interimistiskt om visst umgänge och förordnade att alternativt umgänge i nära anslutning till det beslutade umgänget skulle bestämmas av medlarens biträde EE i samråd med parterna om hinder skulle uppstå för umgänge den aktuella tiden.

Tingsrätten beslutade den 22 oktober 2013 interimistiskt om visst umgänge varannan vecka med början vecka 45. Tid och plats för umgänget skulle enligt beslutet bestämmas av en umgängesstödare i samråd med parterna.

Tingsrätten meddelade dom i målet den 23 juni 2014, dvs. cirka två år och nio månader efter att det hade inletts. Någon tidsplan hade inte upprättats i målet.

Ärendet remitterades till tingsrätten, som uppmanades att lämna upplysningar om och yttra sig över följande:

1. Handläggningens förenlighet med bestämmelsen i 42 kap. 6 § tredje stycket rättegångsbalken, RB.
2. Skälen till att tingsrätten inte upprättade någon tidsplan för målets handläggning (42 kap. 6 § fjärde stycket RB).
3. Hur tingsrätten tillämpade 6 kap. 18 a § andra stycket föräldrabalken, FB, i målet.
4. Vilket lagligt stöd tingsrätten hade för besluten den 3 maj 2013 och den 19 juni 2013 att förordna att DD, i egenskap av biträde till medlaren, och en person som medlaren utsett skulle hålla samtal med två av de barn som tvisten rörde.
5. Vilket lagligt stöd tingsrätten hade för att i beslutet den 5 juli 2013 förordna att det som tingsrätten hade beslutat om i punkterna 2 och 3 i tingsrättens beslut den 19 juni 2013 skulle äga företräde framför åtgärder med anledning av den remiss som en läkare hade skickat till barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen i Kalmar.
6. Vilket lagligt stöd tingsrätten hade för besluten den 19 juni 2013 och den 8 augusti 2013 att överlämna åt medlarens biträde EE att bestämma alternativt umgänge i samråd med parterna för det fall det skulle uppstå hinder för det umgänge tingsrätten beslutat samt för beslutet den 22 oktober 2013 att överlämna åt en umgängesstödjure att bestämma tid och plats för visst umgänge.

Tingsrätten (lagmannen FF) lämnade ett remissvar tillsammans med ett yttrande från rådmannen GG.

FF uppgav följande:

Tingsrätten har blivit anmodad att yttra sig över handläggningen i målet T 3267-11.

Jag har inhämtat underyttrande från rådmannen GG, som är den som handlagt målet under större delen av tiden. När GG gick på föräldraledighet kom målet att avgöras av f.d. chefsrådmannen HH. GG:s yttrande bifogas och jag hänvisar för en redogörelse för hanteringen i sak till vad som där anförs. Jag delar GG:s uppfattning om tillämpningen av gällande rätt.

Jag vill inleda med att säga att GG visserligen är en relativt ung domare men att hon är mycket mogen och omdömesgill och att hon därför är sällsynt väl lämpad för handläggningen av vårdnadsfall med de särskilda krav som dessa fall ställer på handläggningen.

Vårdnadsmål är mycket speciella därigenom att individuell hänsyn måste tas till förhållandena i varje enskilt fall. Det är varken möjligt eller önskvärt att lägga någon särskild mall för handläggningen. Det bästa resultatet nås ofta genom ett flexibelt hänsynstagande till de stridande föräldrarna, allt för att försöka nå en samförstånds lösning till gagn för de barn som drabbas av föräldrarnas konflikt i varje vårdnadsmål.

Kalmar tingsrätt har en domsaga som innehåller tolv kommuner av lite olika storlek. De flesta kommuner är små och har därmed begränsade resurser för att biträda tingsrätten med program av typen "Konflikt och Försoning" som erbjuds parter i bl.a. Nacka, Södertälje och Södertörns tingsrätter för att stärka barnperspektivet i mål som rör vårdnad, boende och umgänge. Det programmet bygger på ett nära samarbete mellan tingsrätten och familjerätten inom socialtjänsten. De flesta av kommunerna inom Kalmar län har inte resurser att ingå i ett program av detta slag.

Kalmar tingsrätt har därför i ett antal mer komplicerade vårdnadsmål arbetat med medlaren CC som en möjlighet att biträda parterna med professionell hjälp och med tillgång till utbildad barnpedagog och specialist i barnpsykiatri. Metoden har varit mycket framgångsrik. Ett stort antal mål har kunnat lösas genom en samförstånds lösning. En utvärdering av de insatser som förekommit pågår inom ramen för en doktorsavhandling.

I den typ av mål som väljs ut för en sådan medling är tidsbedömningen mycket osäker. I de flesta sådana fall är det därför inte möjligt att göra någon tidsplan. I många fall behövs tid för att få parterna att acceptera en samförstånds lösning och att känna sig trygga i att den kan hålla för framtiden. I sådana fall är en tidplan t.o.m. kontraproduktiv. Hänsynen till barnets bästa är ett överordnat intresse och krav på tidplan i rättegångsbalken måste därmed vika när en press att snabbt få målet avgjort står i strid med barnets eller barnens bästa.

Det bör beträffande det här aktuella målet påpekas att de flesta beslut som fattades skedde efter det att parterna hade enats om innehållet i beslutet.

Undertecknad har fattat beslut i målet under sommaren 2013 då ordinarie handläggare hade semester. Det gäller bl.a. det beslut som efterfrågas under punkt 5. Bakgrunden var att tingsrätten genom rådmann GG hade fattat ett beslut den 19 juni 2013 om visst umgänge för ett av barnen under medverkan av medlarens biträde EE samt att av medlaren utsedd person – som blev överläkaren DD – skulle hålla barnsamtal med två av barnen. I samma beslut uppdrog tingsrätten åt socialnämnden att inkomma med utredning och utlåtande i fråga om vårdnad, boende och umgänge beträffande de tre barnen. Till bilden hör att modern under tiden inkom med anmälningar mot fadern för olika former av övergrepp mot barnen. En av dessa anmälningar resulterade i remissen till BUP. Det var redan vid den här tiden tämligen uppenbart att vissa av anmälningarna saknade fog eftersom EE och DD hade varit närvarande vid två av de tillfällen som omfattades av anmälningarna. Tingsrätten fann sedermera i sin dom att anmälningarna var ogrundade.

Barnen hade under en följd av år utsatts för olika samtal och utredningar. Eftersom tingsrätten redan hade fattat ett beslut om barnsamtal och därvid försäkrat sig om att barnpsykiatrisk expertis fanns tillgänglig för barnen i form av överläkaren DD samt att inte för många olika experter borde hålla samtal med barnen samtidigt fann tingsrätten lämpligt att förordna – för barnets bästa – om att de av rätten redan beslutade samtalen skulle avslutas innan BUP-samtalen inleddes. Något hinder i lag för att förordna på detta sätt har jag inte kunnat finna. Tvärtom har rätten en skyldighet att skydda barnen i största möjliga utsträckning från att dras in i föräldrarnas konflikt. Syftet var ju inte att förhindra en BUP-utredning, endast att den av rätten redan beslutade utredningen fick företräde. Det kan i efterhand konstateras att de av rätten beslutade samtalen mellan barnen och DD aldrig kom till stånd.

Fram till den 13 augusti 2013 pågick medlingen med AA:s uttryckta goda minne. Hade AA dessförinnan antytt att hon ansåg att medlingen borde upphöra hade rätten med all säkerhet fattat beslut om detta. För en meningsfull medling är det av största vikt att medlaren har parternas fulla förtroende. Först den 13 augusti 2013 yrkade AA att medlingen skulle avslutas. I praktiken upphörde, såvitt jag har kunnat finna, därefter alla medlingsförsök. Sett i efterhand kan man möjligen konstatera att AA deltog i medlingen och försöken att få umgänge till stånd endast för att därigenom framstå i en bättre dager och jäva de påståenden om umgängessabotage som framfördes av motparten. Kanske borde medlingen ha avslutats tidigare men så länge den pågick och AA förklarade sig beredd att medverka fanns en förhoppning om att allt kunde lösas sig för i vart fall sonens bästa. Så blev nu inte fallet och en dom meddelades sedermera där fadern fick ensam vårdnad om sonen, en dom som efter överklagande inte prövades vare sig av Göta hovrätt eller av Högsta domstolen. Nu pågår ett ärende om verkställighet av domen i den delen.

GG uppgav följande:

Fråga 1

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

Vid en inledande muntlig förberedelse i målet begärde parterna gemensamt att en medlare skulle utses och föreslog CC. Efter begäran från AA enades parterna under våren 2012 om paus i medlingen till den 15 september 2012 på grund av att barnen tidigare varit föremål för olika utredningar och samtal. Medlaren arbetade därefter intensivt med sitt uppdrag, under våren 2013 höll tingsrätten dessutom fyra muntliga förberedelser. I juni 2013 beslutade tingsrätten på AA:s begäran om vårdnads-, boende och umgängesrättsutredningar. Utredningarna var efter att anstånd beviljats klara först i januari 2014. När kompletta bevisuppgifter kommit in i april, i AA:s fall efter att hon ett par gånger fått anstånd, kallades till huvudförhandling med början den 16 maj 2014.

Det är för lång tid med två år och nio månader från ingivande av stämmningsansökan till dom. I förevarande fall hade parterna nyligen avslutat en tidigare tvist och konflikterna mellan parterna var särskilt djupgående. Parternas begäran om medlare sågs därför positivt och en medlare tillsattes. Parterna hade båda inledningsvis förtroende för medlaren. Det framkom vid kontakter med medlaren att denne arbetade intensivt varför medlarens uppdrag förlängdes i hopp om att nå en varaktig lösning. När det framgick att medlaren inte skulle kunna ena parterna entledigades denne. Därefter avvaktades begärd utredning och målet sattes ut kort efter ingivna bevisuppgifter. Utan den inledande pausen i medlarens arbete skulle målets handläggning ha förkortats avsevärt.

Som framgår ovan är det fråga om beslut och insatser som beslutats efter begäran från parterna.

Kalmar tingsrätt har vid många tillfällen upplevt att ett arbetssätt där tingsrätten och medlare arbetar ingående under en längre tid med parterna bidrar till att nå en överenskommelse mellan parterna, vilket enligt tingsrätten är ett mer varaktigt resultat än en dom.

Fråga 2

Rätten skall upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl är obehövligt.

Skälen till att tingsrätten inte upprättade någon tidsplan är att den i stor utsträckning var beroende av resultatet av arbete från utomstående, i detta fall medlare och de som utförde utredningen. Särskilt medlingen måste med nödvändighet vara flexibel och anpassad efter parterna och är svårt att

tidsuppskatta på förhand. Enligt min uppfattning har tingsrätten haft uppsikt över att arbetet med målet drivits framåt.

Fråga 3

Medlaren skall inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Tingsrätten hade omfattande kontakter med medlaren under målets handläggning under vilka det framkom att medlaren arbetade intensivt med sitt uppdrag. Enligt tingsrättens bedömning fanns det anledning att förlänga medlarens uppdrag. Av förbiseende har formella beslut om förlängning efter april 2012 inte fattats.

Fråga 4

Enligt 6 kap. 18 a § första stycket föräldrabalken kan rätten lämna medlaren närmare anvisningar om vad han eller hon skall iaktta när uppdraget fullgörs. Barn har en rätt att höras och enligt min uppfattning kan en anvisning om att en person knuten till medlaren ska hålla barnsamtal lämnas med stöd av denna bestämmelse.

Fråga 5

Beslutet är fattat av lagmannen varför jag avstår från kommentarer.

Fråga 6

Enligt 6 kap. 15 a § får rätten besluta om umgänge. Besluten den 19 juni 2013 och den 8 augusti 2013 avser umgänge under sommaren 2013. Under semestertider uppstår oftare behov av mindre justeringar av reglerat umgänge. Vid tiden för beslutet den 22 oktober 2013 var parterna ense om omfattningen av umgänget med ett kortare inledande umgänge och upptrappning därefter och nödvändigheten av umgängesstöd. Vid kontakt med handläggare på socialnämnden framkom att resurser inom socialtjänsten endast fanns för att medverka vid ett begränsat umgänge. Vid beslut med umgängesstöd är det inte ovanligt att en tingsrätt överlämnar bestämmande av tid och plats för att underlätta för socialnämnden att kunna ordna umgängesstöd och därmed att umgänget kan genomföras på avsett sätt. I förevarande fall där socialnämnden har angett resursbrist har detta förfarande bedömts lämpligt.

En detaljreglering från tingsrättens sida skulle sannolikt innebära att fler beslut skulle behöva fattas, möjligen inför varje umgänge. Enligt tingsrätten ger Mats Sjösten i sin bok *Vårdnad, boende och umgänge*, fjärde uppl., s. 138, stöd för att överlämna vissa detaljer till umgängesstödet. Under rubriken förslag till beslutsformulering anges t.ex. följande.

Umgängesstödet och umgängesföräldern bestämmer var umgänge ska äga rum. Vid oenighet bestämmer handläggaren på [socialnämnden/familjerätten i x kommun].

AA kommenterade tingsrättens remissvar.

Rättslig reglering och kommentarer till relevanta bestämmelser

Regler om handläggningstiden i domstol

I regeringsformen, RF, finns ett uttryckligt krav på att en rättegång ska genomföras inom skäligen tid (2 kap. 11 § andra stycket).

Vidare anges i 42 kap. 6 § tredje stycket RB att rätten ska driva förberedelsen i ett tvistemål med inriktning på ett snabbt avgörande. Denna förpliktelse ska rätten fullgöra genom formell och materiell processledning. Rätten ska alltså dels styra upp processens yttre ramar, dels verka för att tvistefrågorna blir

klarlagda. Det är viktigt att rätten agerar med fasthet i båda dessa avseenden och hela tiden är aktiv under förberedelsen. Rätten ska också upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte är obehövligt på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl (42 kap. 6 § fjärde stycket RB). En omsorgsfullt upprättad tidsplan medför en uppstramning och effektivisering av förberedelsen och ger såväl parterna som rätten en god överblick över processen och vilka åtgärder som återstår att vidta för att få målet till ett avgörande. Det skapar vidare förutsättningar för en snabbare handläggning (prop. 2004/05:131 s. 132 f.).

Regler om samförståndslösningar

Utöver kravet på ett snabbt avgörande ska rätten, om det inte är olämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas eller på annat sätt uppnår en samförståndslösning (42 kap. 17 § första stycket RB). Denna regel fick sin nuvarande lydelse genom en lagändring 2011 som innebar en skärpning av rättens skyldighet att verka för en förlikning (prop. 2010/11:128; SFS 2011:861).

I mål om vårdnad, boende och umgänge är det barnets bästa som ska vara avgörande för alla beslut. Vid bedömningen av vad som är barnets bästa ska särskilt barnets behov av en nära och god relation till båda sina föräldrar beaktas (6 kap. 2 a § FB). Lagstiftaren har ansett att en samförståndslösning mellan föräldrarna i frågor om vårdnad, boende och umgänge normalt är till barnets bästa. Det beror bl.a. på att det normalt är bra för barnet att den konflikt som finns mellan föräldrarna får en så hållbar lösning som möjligt. Om en samförståndslösning nås, är förutsättningarna för att den ska hålla på sikt betydligt större än i andra fall (prop. 2005/2006:99 s. 62 f.). År 2006 gjordes därför bestämmelserna i 42 kap. 17 § första stycket RB även tillämpliga för samförståndslösningar i s.k. indispositiva tvistemål (prop. 2005/06:99; SFS 2006:459). En sådan samförståndslösning måste dock vara till barnets bästa för att den ska kunna godtas av rätten (prop. 2005/06:99 s. 104).

Regler om medling

Enligt 6 kap. 18 § FB kan föräldrar få hjälp att nå en samförståndslösning genom samarbetssamtal enligt socialtjänstlagen (2001:453). Rätten kan ge socialnämnden eller något annat organ i uppdrag att anordna sådana samarbetssamtal. Rätten kan också ge en medlare i uppdrag att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa (6 kap. 18 a § FB). Möjligheten att utse en medlare är framför allt tänkt att användas i vissa fall där samarbetssamtal redan har förekommit men föräldrarna inte lyckats nå en överenskommelse och det enligt en bedömning ändå finns möjligheter att nå en samförståndslösning. Medlaren ska inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor, men rätten får förlänga tiden om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning (6 kap. 18 a § andra stycket FB). När bestämmelsen i 6 kap. 18 a § infördes angavs att när det gäller möjligheten

att förlänga tiden för medlarens uppdrag bör domstolen kunna medge en kortare förlängning av tiden, t.ex. om en samförståndslösning bedöms vara nära förestående (prop. 2005/06:99 s. 64 och 91).

Bedömning

Skyldigheten att driva förberedelsen framåt

En tvistemålsrättegång i en domstol leder normalt till att tingsrätten avgör målet genom en dom. Innan tingsrätten kan döma i målet ska i regel en förberedelse äga rum. Bestämmelserna om förberedelsen gäller för alla tvistemål, alltså både tvister om exempelvis penningfordringar och, som i det aktuella fallet, tvister mellan två föräldrar om deras gemensamma barn. Den fråga som aktualiseras genom tingsrättens yttrande till JO är om det just i tvister av det sistnämnda slaget kan finnas särskilda skäl att lägga ned tid på att nå en samförståndslösning även om det sker på bekostnad av önskemålet om att målet avgörs snabbt. Som tingsrätten har varit inne på i sitt yttrande till JO kan det av hänsyn till barnet vara särskilt angeläget att åstadkomma en samförståndslösning.

I alla typer av tvistemål är rätten emellertid skyldig att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Den skyldigheten är enligt lagen undantagslös. Samtidigt är det rättens skyldighet att verka för en samförståndslösning. Den sistnämnda skyldigheten är däremot förenad med ett undantag: rätten ska inte verka för en samförståndslösning om det är olämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter. Detta innebär att rättens grundläggande skyldighet måste vara att driva förberedelsen med inriktning på att målet avgörs snabbt och att det är inom ramen för den skyldigheten som domstolen ska verka för en samförståndslösning (se mitt beslut den 3 april 2013 i JO:s dnr 1814-2012).

Det är domstolen och inte parterna som bestämmer hur förberedelsen av ett tvistemål ska skötas. Och just i mål om bl.a. vårdnad om barn är domstolens ansvar särskilt påtagligt. I dessa mål är det inte bara parterna som berörs av hur förfarandet anordnas utan även, och ibland framför allt, deras barn, som ju inte har någon möjlighet att påverka valet mellan olika alternativ.

I familjemål kan rätten, som nämnts, t.ex. ge socialnämnden i uppdrag att anordna samarbetsamtal eller utse en medlare som hjälper föräldrarna att komma överens. Både samarbetsamtalen och medlingen äger rum under målets förberedelseskede. Det innebär att tillämpningen av dessa institut begränsas av rättens skyldighet att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet.

Eftersom lagstiftarens utgångspunkt är att en samförståndslösning mellan föräldrarna normalt är till barnets bästa gör nog de flesta domare ofta långtgående försök att få föräldrarna att komma överens. I det här målet höll tingsrätten fyra sammanträden för muntlig förberedelse och meddelade ett

flertal interimistiska beslut i syfte att nå enighet mellan föräldrarna. I samma syfte anlätade tingsrätten även en medlare.

Tingsrätten avgjorde målet först den 23 juni 2014, dvs. cirka två år och nio månader efter det att målet hade anhängiggjorts. Barnen, som när målet inleddes var 11, 9 respektive 3 år gamla, hade då hunnit bli 14, 12 respektive 6 år. För att man som domare ska ta på sig ansvaret att dra ut på processen för att söka nå en samförståndslösning på det sätt som gjordes i detta mål, måste man enligt min mening noga ha tänkt igenom om ett sådant förfarande är till nytta för barnet eller om det främst är föräldrarnas intressen som tillgodoses. Det ligger i sakens natur att det inte är bra för någon att vara inblandad i en rättegång som det är svårt att se något slut på. Framför allt för ett barn måste den otrygghet som följer av detta vara plågsam.

GG har i sitt yttrande till JO skrivit att det är för lång tid med två år och nio månader från stämningsansökan till dom. Jag har ingen annan uppfattning. Det måste anses vara ett misslyckande att ett mål om barn tagit så lång tid som två år och nio månader att handlägga. Det är svårt att peka på något enskilt misstag från tingsrättens sida som lett till denna utdragna handläggning. Men de viktigaste orsakerna är som jag ser det avsaknaden av en tidsplan och den bristfälliga uppföljningen av medlarens insatser. Jag går in närmare på dessa saker i det följande.

Tidsplan

För att främja snabbheten under förberedelsen av ett tvistemål är rätten skyldig att upprätta en tidsplan för målets handläggning om det inte är obehövligt på grund av målets beskaffenhet eller av något annat skäl. Tingsrätten har i sitt svar till JO skrivit att det i de flesta mål som väljs ut för medling inte är möjligt att upprätta någon tidsplan. Tingsrätten har också hävdad att hänsynen till barnets bästa är ett överordnat intresse och att rättegångsbalkens krav på tidsplan därför måste vika när en press att snabbt avgöra målet står i strid med barnets bästa.

Det är emellertid omöjligt att veta vilken handlägningsform som är bäst för barnet förrän möjligen när målet är avgjort och man har facit i hand. Att som tingsrätten är inne på i sitt yttrande låta bli att upprätta en tidsplan med hänvisning till barnets bästa är enligt min mening inte förenligt med hur lagstiftaren har tänkt sig att det ska gå till.

AA har i sin JO-anmälan skrivit att hon tycker att tingsrätten borde ha gjort en plan för hur målet kunde handläggas eftersom det då inte hade tagit så lång tid och inte kostat så mycket pengar. Jag håller med henne. Just i detta mål, där processen i stor utsträckning var beroende av insatser av medlaren och hans medhjälpare, borde det ha varit särskilt angeläget för tingsrätten att ta kontroll över handläggningen genom att upprätta en tidsplan och kontinuerligt följa upp den.

Det var alltså inte obehövt att upprätta en tidsplan och jag anser att tingsrätten borde ha gjort det senast i anslutning till det första sammanträdet för muntlig förberedelse, den 7 december 2011.

Medlingen

Under våren 2012 förlängde tingsrätten vid några tillfällen tiden inom vilken medlaren skulle redovisa sitt uppdrag. Det framgår inte av någon av medlarens framställningar om anstånd att det fanns klara indikationer på att en samförstånds lösning låg inom nära räckhåll. Det sista beslutet om förlängning som tingsrätten meddelade innebar att medlaren skulle redovisa sitt uppdrag senast den 16 april 2012. Medlaren fortsatte ändå sitt arbete fram till mitten av augusti 2013 utan att ha fått ytterligare förlängning av tiden. Till slut entledigades han av tingsrätten den 22 oktober 2013.

När rätten överväger att anlita en medlare måste den alltid beakta att den grundläggande regeln för förberedelsearbetet i tvistemål är att inriktningen ska vara att målet avgörs snabbt. Kravet på snabbhet har också lett till att huvudregeln i lagen är att medlarens uppdrag ska slutföras inom fyra veckor. Det är mot den bakgrunden av stor vikt att domstolen noggrant bestämmer inom vilken tid ett medlaruppdrag ska redovisas. Självklart måste domstolen sedan bevaka att medlaren verkligen redovisar i tid och att han eller hon annars ansöker om förlängning av tiden. När domstolen tar ställning till en begäran om förlängning måste den kontrollera om en samförstånds lösning är nära förestående.

Tingsrätten har i detta fall misslyckats med att följa upp medlarens insatser.

Besluten om samtal med barnen

Den 30 april 2013 höll tingsrätten (GG) ett sammanträde för muntlig förberedelse. CC och dennes medarbetare psykiatern DD var närvarande. CC hade föreslagit att tingsrätten skulle förordna att de två äldsta barnen skulle genomgå samtal med DD. BB yrkade att tingsrätten skulle förordna i enlighet med detta förslag. AA uppgav att hon inte önskade samtal med DD men att en annan psykiater kunde accepteras. Hon invände också att tingsrätten inte kunde förordna om samtal med psykiater eftersom laglig grund saknades. I sitt beslut den 3 maj 2013 förordnade tingsrätten DD att inom ramen för medlingen hålla barnsamtal med de två äldsta barnen på tid och plats som bestämdes av DD. Som skäl för sitt beslut angav tingsrätten att samtal med barnen inom ramen för medlingen bedömdes vara till barnens bästa.

Den 12 juni 2013 höll tingsrätten (GG) ytterligare ett sammanträde för muntlig förberedelse. Även denna gång var CC och DD närvarande. BB uppgav att han yrkade att de två äldsta barnen skulle genomföra fyra barnsamtal med en person som medlargruppen utsåg. AA uppgav att hon inte hade någon erinran mot barnsamtal under förutsättning att det blev med någon annan än DD. I sitt beslut den 19 juni 2013 förordnade tingsrätten att en person som medlaren utsett skulle hålla fyra barnsamtal med de två äldsta barnen på tid och plats som bestämdes

av den som skulle hålla samtalen. Som skäl för beslutet angav tingsrätten att barnsamtalen var förenliga med barnens bästa och därför skulle förordnas att hållas av en person som medlaren utsett.

I sin JO-anmälan har AA ställt frågan om tingsrätten verkligen får fatta den här typen av beslut. Jag ska försöka besvara hennes fråga.

Barnen stod under båda föräldrarnas vårdnad. Vårdnadshavarna har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavarna ska därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (6 kap. 11 § FB). Det är inte möjligt för en domstol att utan stöd av lag bestämma t.ex. att någon utomstående person ska samtala med barnet. Tingsrättens beslut den 3 maj och den 19 juni 2013 kan inte tolkas på annat sätt än att tingsrätten bestämt att utomstående personer inom ramen för medlingen ska tala med barnen oberoende av om vårdnadshavarna samtycker till det. Den bestämmelse som GG har hänvisat till i sitt remissyttrande, 6 kap. 18 a § FB, är inget lagstöd för ett sådant beslut. Något annat lagstöd finns inte, och som jag ser det var det därför fel av tingsrätten att bestämma om barnsamtal på det sätt som gjordes. Det var också fel av tingsrätten att i beslutet den 3 maj 2013 inte redovisa sitt ställningstagande till AA:s invändning att det saknades laglig grund att förordna om samtal med psykiater (se 17 kap. 13 § första stycket RB).

Beslutet om arbetet på en vårdinrättning

Den 19 juni 2013 beslutade tingsrätten interimistiskt om det yngsta barnets umgänge med BB (punkten 2 i beslutet) och om barnsamtal i enlighet med det som jag redovisat i det föregående (punkten 3). Den 2 juli 2013 gav medlaren in en begäran om att tingsrätten skulle fatta beslut om godkännande av att barnsamtal och umgänge i enlighet med vad tingsrätten beslutat den 19 juni 2013 skulle äga företräde framför eventuella åtgärder med anledning av en remiss som hade skickats till barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen i Kalmar (BUP). Den 5 juli fattade tingsrätten (FF) följande beslut: ”Tingsrättens beslut den 19 juni 2013 punkten 2 och 3 äger företräde framför åtgärder med anledning av den remiss som skickats till barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen i Kalmar (BUP).”

Tingsrätten har i sitt yttrande förklarat skälen för sitt beslut och tillagt att den inte kunnat finna något hinder i lag för att förordna på detta sätt. Men den offentliga makten ska enligt 1 kap. 1 § tredje stycket RF utövas under lagarna och tingsrätten borde i stället ha letat efter en regel i lagen som gav möjlighet för rätten att besluta om hur arbetet på en vårdinrättning ska bedrivas. Då skulle tingsrätten ha upptäckt att det inte finns någon sådan regel. Beslutet den 5 juli 2013 saknar stöd i lagen, och enligt min mening är det anmärkningsvärt att tingsrätten trots sig ha rätt att besluta på det sätt som gjorts.

Beslut om umgänge

Den 19 juni 2013 fattade tingsrätten (GG) ett interimistiskt beslut om umgänge med följande lydelse: ”[Det yngsta barnet] ska ha rätt till umgänge med BB enligt följande. [---]. För det fall hinder uppstår för umgänge den aktuella tiden ska alternativt umgänge i nära anslutning till det ovan beslutade bestämmas av [medlarens biträde] i samråd med parterna.”

Den 8 augusti 2013 fattade tingsrätten (GG) ett interimistiskt beslut om umgänge med följande lydelse: ”[Det yngsta barnet] ska ha rätt till umgänge med BB enligt följande. [---] För det fall hinder uppstår för umgänge den aktuella tiden ska alternativt umgänge i nära anslutning till det ovan beslutade bestämmas av [medlarens biträde] i samråd med parterna.”

Den 22 oktober 2013 fattade tingsrätten (GG) ett beslut om umgänge med följande lydelse:

För tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, parterna har träffat ett avtal om frågan som har godkänts av socialnämnden eller annat bestäms förordnas att [det yngsta barnet] ska ha rätt till umgänge med BB varannan vecka med början vecka 45 enligt följande.

- två timmar vid första tillfället i närvaro av umgängesstöd
- fyra timmar vid andra tillfället i närvaro av umgängesstöd
- sex timmar vid tredje tillfället i närvaro av umgängesstöd
- åtta timmar vid fjärde och därefter följande tillfällen med umgängesstöd närvarande vid hämtning och lämning

Tid och plats bestäms av umgängesstödet i samråd med BB och AA.

Det lagliga stödet för tingsrättens förordnanden är 6 kap. 15 a § FB där det anges att rätten på talan av en förälder som vill umgås med sitt barn får besluta om umgänge mellan barnet och den föräldern. Vidare gäller enligt 6 kap. 20 § FB att rätten om det behövs får besluta om umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Utgångspunkten i regleringen av umgägesrätten i en situation som den här aktuella är att det är föräldrarna som ska komma överens om när barnet ska umgås med den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Om det inte går kan den förälder som vill ha umgänge med barnet vända sig till domstolen. Och domstolens uppgift är alltså att besluta om eventuellt umgänge i föräldrarnas ställe.

Att bestämma om umgänge är att lösa en rättstvist mellan två föräldrar. Sådana rättstvister får enligt 11 kap. 5 § RF inte utan stöd av lag avgöras av andra myndigheter än domstolar. Jag inser att det, som GG har varit inne på i sitt yttrande till JO, ibland kan uppstå behov av mindre justeringar av reglerat umgänge. Det finns emellertid inga lagregler som gör det möjligt för tingsrätten att delegera domstolens beslutsfattande om umgänge till någon annan. Och

enligt min mening ger gällande rätt inte möjlighet för domstolen att ge fullmakt till exempelvis en medlare eller dennes biträde att bestämma om ett annat umgänge än det som domstolen har beslutat om ens om det är fråga om en mindre justering som förutsätts ske i samråd med föräldrarna. Om det uppstår behov av en justering kan föräldrarna själva komma överens om det. Och om de inte kan enas återstår bara för den som vill ha tingsrättens beslut justerat att återigen vända sig till tingsrätten. Enligt min mening var besluten den 19 juni och den 8 augusti 2013 inte lagligen grundade i de delar som jag nu har berört.

I beslutet den 22 oktober 2013 tillämpade tingsrätten en ännu mera långtgående delegering av beslutanderätten. Tingsrätten lämnade öppet under vilka dagar och på vilka platser umgänget skulle äga rum och beslutade att detta skulle bestämmas i samråd med föräldrarna av en ännu inte utsedd person som skulle vara umgängesstöd. Enligt min mening har inte heller detta förordnande stöd i RF eller FB (se RH 1984:110) och beslutet var alltså inte lagligen grundat.

Sammanfattning

Tingsrätten ska kritiseras för den långsamma handläggningen, avsaknaden av tidsplan och den bristfälliga uppföljningen av medlarens arbete.

GG ska kritiseras för besluten den 3 maj och den 19 juni 2013 om samtal med barnen samt besluten den 19 juni, den 8 augusti och den 22 oktober 2013 om umgänge.

FF ska kritiseras för beslutet den 5 juli 2013 om arbetet på en vårdinrättning.

Vad AA i övrigt har anfört om Kalmar tingsrätt ger inte anledning till någon ytterligare åtgärd eller något uttalande från min sida. AA:s klagomål gentemot socialtjänsten i Nybro kommun har handlagts i JO:s ärende med dnr 1692-2015, varvid beslut fattades den 8 april 2015.

Detta ärende avslutas.